

УДК 159.9

Похілько Діана Сергіївна

ЛЯЛЬКА ЯК ІНСТРУМЕНТ ПСИХОДІАГНОСТИКИ ТА ПСИХОТЕРАПІЇ ПОСТРАЖДАЛОЇ ДИТИНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ

Розруха, біль, стогін, мольба про допомогу, крик, плач, страх, паніка тощо. Все це поглинає людину в осередку надзвичайної ситуації. Вона знаходиться наче в капсулі, де картина катастрофи немов кадри з фільму пропливають перед очима знову й знов. Не кожна доросла, зріла особистість може опанувати себе та розірвати стрічку негативних переживань. Зазвичай, більшість людей, що пережили надзвичайну ситуацію ділять своє життя на «до» та «після» катастрофи. Не кожен знаходить сили, щоб жити далі повноцінним життям.

Це ще мова йде про дорослу людину, а що ж тоді можна говорити про дитину, яка ще на початку свого життя потрапила в скрутну ситуацію? Що можна говорити про особистість, яка не має певного життєвого досвіду подолання кризових ситуацій? Та, що й казати, – незріла особистість, яка ще тільки вчиться розпізнавати свої відчуття та керувати своїми емоціями. Що ж може бути гірше ніж непізнане «Я» у важкій, незнайомій та нестандартній ситуації.

Тому для підтримки особистості у надзвичайній ситуації працюють психологи. У наказі МНС України від 27.02.2008 року №148 «Про створення позаштатних мобільних груп екстреної психологічної допомоги МНС» йдеться про перелік речей, які повинні бути у Валізі психолога [1]. Серед перелічених речей, є ті, які безпосередньо використовуються при наданні екстреної психологічної допомоги дитині в осередку надзвичайної ситуації. А саме:

кольорові олівці, альбом для малювання та іграшки (обов'язково з урахуванням статі дитини).

Комплектація Валізи психолога цими речами не випадковість. Саме вони є близькими для дитини в звичайному повсякденному житті. Також, ці речі допомагають психологу у роботі з постраждалою дитиною вирішити значну кількість задач:

- ✓ швидко встановити психологічний контакт;
- ✓ відволікти дитину від руйнівної картини надзвичайної ситуації;
- ✓ створити атмосферу безпеки;
- ✓ провести діагностику актуального стану дитини та визначити її потреби;
- ✓ допомагають маленькому постраждалому виразити свої емоції;
- ✓ допомагають психологу отримати необхідну інформацію щодо близьких постраждалої дитини тощо.

Більш детально зупинимося на іграшках. Одразу ж хочемо зазначити, що не кожна іграшка може бути використана психологом та прийнята дитиною в умовах надзвичайної ситуації. Тому, при виборі іграшки, слід враховувати не лише стать дитини, а й основну задачу, яку ми хочемо виконати з її допомогою.

На основі нашого досвіду можемо сказати, що більш популярними серед маленьких постраждалих користуються іграшки, які потребують постійного безпосереднього контакту з дитиною, та спонукають її до активності. Це пальчикові іграшки, іграшки-рукавички та маріонетки. Вони дають змогу дитині відчувати себе більш впевненою у собі, адже вона безпосередньо сама керує персонажем. Ляльки дають змогу дитині більш відкрито демонструвати та говорити про свої переживання, бо інколи манери виховання не дозволяють відкрито демонструвати свої негативні чи агресивні переживання.

Існують й свої особливості у вікових зацікавленнях різними іграшками:

- ✓ малюкам 2-4 років більше подобається взаємодіяти з пальчиковим іграшкам, так як вони можуть вільно маніпулювати невеликими об'єктами.

До нашого комплекту речей по роботі з дитиною в осередку надзвичайної ситуації входять декілька тематично різних наборів пальчикових іграшок:

«моя родина» (складається з мами, папи, бабусі, дідуся, хлопчика та дівчинки);

«домашні тварини» (кіт, собака, зайчик, мишка, корівка, курочка, поросся);

«дикі звірі» (вовк, ведмідь, тигр тощо);

«морські жителі» (риба, дельфін, акула, кит, зірочка, морський коник, жабеня та інші).

✓ 4-5 річні діти переважно обирають іграшки-рукавички або маріонетки. Маніпуляції з такою іграшкою дають змогу дитині перенести свої негативні переживання на неї. Також контакт з іграшкою-рукавичкою допомагає дитині знайти свої внутрішні резерви. Це відбувається в разі того, якщо образ ляльки має явно виражені сильні риси характеру. На сьогодні ще проводяться дослідження щодо знаходження більш насиченого сильними рисами характеру персонажу ляльки.

Також, слід зазначити, що безпосередньо через іграшку психолог може впливати на дитину. Іноді слова або дії ляльки більш прийнятні для постраждалого, ніж прямий вплив з боку дорослого. Даний феномен детально описано в роботах Соколової Л.М. та Грефа А.Е. [2]. Де показано, як лялька-клоун в одязі лікаря, може не лише викликати позитивні емоції у важко хворих дітей, а й полегшити переживання неприємних медичних процедур.

Виходячи з цього на базі науково-дослідної лабораторії екстремальної та кризової психології був розроблений комплект спеціальних ляльок (хлопчик та дівчинка), які допомагають швидко для психолога й в зручній та прийнятній для дитині формі провести експрес діагностику емоційного стану. Лялька може використовуватися як для психодіагностичної так і для психотерапевтичної роботи з постраждалими.

Соколовою Л.М. та Грефом А.Е. доведено, що діти які знаходяться в кризовій ситуації перевагу віддають м'яким на дотик іграшкам, та позитивним героям. Хоча, негативні персонажі для них стають більш зрозумілими, та перестають сприйматися як раніше категорично ворожо [2].

Наша лялька м'яка та приємна на дотик; має невеликі розміри, тож зручна у використанні дитиною; виконана у спокійній кольоровій гамі, не має різких яскравих елементів (дивитись рисунок 1). Лялька не має обличчя, але має спеціальне клейке місце на яке можна причепити очі, брови губи тощо. Тим самим створити певний вираз обличчя, наділити її певним настроєм. Аналогічна клейка зона знаходиться і на зворотному боці ляльки, це дозволяє після проведення певного комплексу екстреної психологічної допомоги визначити зміни, що відбулися в стані дитини.

Рис. 1. Розроблена лялька.

Кожна з ляльок має свій набір елементів обличчя (очі, брови та губи), які характерні для різних емоційних станів: страх, сльози, гнів, розчарування,

печаль, розгублення, спокій, посмішку та інші. Вони представлені на рисунку 2. Всі елементи обладнані спеціальною ціпкою стрічкою та з легкістю приєднуються до спеціальної зони на голові ляльки.

Рис. 2. Елементи обличчя ляльки.

Для проведення діагностики психолог пропонує дитині потримати ляльку. Потім просить створити обличчя, й обрати з набору запропонованих елементів ті, що найбільше подобаються дитині. Так, на основі обраних елементів обличчя психолог може зробити висновок про актуальний емоційний стан дитини.

Розширені зіниці та круглі очі, характеризують страх; зсунуті брови з опушеними очима – відображають печаль, зсунуті брови з прямим чітким поглядом очей та щільно зімкнутими губами – гнів, зсунуті брови з прямим чітким поглядом та відкритими перекошеними губами – агресію та інші. Різних комбінацій елементів обличчя може бути безліч, тому психолог повинен чітко розрізняти емоції та характерні для них риси.

В заключенні можемо сказати, що лялька є гарним методом діагностики дітей, тим паче в умовах надзвичайної ситуації. Адже саме на ляльку малюк робить найбільше перенесення своїх почуттів та відчуттів.

Більшій переваги діти надають іграшкам та лялькам, які продовжують тіло людини, й тим, що потребують певних доповнень, або якими можна керувати. Це пальчикові іграшки, ляльки-рукавички та маріонетки.

Завжди слід пам'ятати, що не кожна іграшка у надзвичайній ситуації може стати помічником для психолога, деякі навпаки можуть викликати хвилю негативних емоцій та загострити отриману психічну травму. Тож, психологу слід дуже обачно використовувати будь-який матеріал при наданні екстреної психологічної допомоги дитині в осередку надзвичайної ситуації.

Література

1. Наказ МНС України від 27.02.2008р. № 148 «Про створення позаштатних мобільних груп екстреної психологічної допомоги МНС».
2. **Греф, А. Э.** Доктор –кукла. Опыт психологической помощи тяжело болеющим детям / А. Э. Греф, Л. М. Соколова. – Москва: ИЦ РХТУ им.Д.И. Менделеева, 1999. – 48 с.